STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

KACÍŘSKÝ VÝKLAD ZÁSTAVNÍHO PRÁVA

ONDŘEJ BENDA

I.

Zástavní právo je zajišťovací institut věcněprávního charakteru.

Systematicky je řazen mezi **věcná práva k věci cizí** a proto: a/ jeho účinky působí erga omnes, b/ oprávnění zástavního věřitele a tomu odpovídající povinnost zástavního dlužníka má vždy povahu in rem, tzn., že je vždy spojena s vlastnictvím věci, a proto změna v osobě vlastníka má současně za následek změnu v osobě zástavního dlužníka. Jinak formulováno, změna vlastníka je inertní vůči existenci zástavního práva a stejně tak by neměla mít vliv ani na jeho obsah. Zástavní právo je tak jako institut ručení svou povahou akcesorickým a subsidiárním právním vztahem k zajišťovanému hlavnímu závazkovému vztahu.

Jde o tradiční zásady, na kterých spočívá konstrukce zástavního práva a které by z něj měly činit spolehlivý zajišťovací instrument. Současná právní úprava obsažená: v občanském zákoníku 40/1964 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků, zejména novely 509/91 Sb., v návaznosti na to i v procesně právní rovině v zákoně 99/1963 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků, **relativizuje** výše nastíněnou a evropskými právními řády tradičně pojímanou právní konstrukci zástavního práva jako práva **absolutního**. Nebo tyto účinky pokřivuje soudní praxí přijatý výklad? Neuralgickými body, které činí ze zástavního práva méněcenný zajišťovací institut, jsou § 151d odst. 2, § 151f OZ a v rovině procesní § 256 odst. 1, § 258 odst. 1, § 335 odst. 1 OSŘ.

Z § 151 f OZ je vyvozováno, že je nutné mít nejprve exekuční titul vůči dlužníkovi z hlavní obligace, tzn. vykonatelné rozhodnutí jež je výstupem nalézacího

řízení, u kterého uplynula pariční lhůta a poté nebyla-li přiznaná pohledávka splněna ani v této lhůtě, nastupuje oprávnění podat návrh na výkon rozhodnutí, přičemž způsob exekuce prodejem zástavy je jen jednou z možností na výběr daných věřiteli za pekuniárním plněním. Tím je vlastně řečeno, že oprávnění domáhat se uspokojení ze zástavy je vázáno na podmínku marného uplynutí pariční lhůty **přiznané** pohledávky. Avšak § 151a OZ spojuje oprávnění domáhat se uspokojení již s prodlením dlužníka ohledně **zajištěné** pohledávky, nikoliv až **přiznané** pohledávky.

Ručení není sice věcně právní zajišťovací institut, ale má stejnou povahu co do své akcesority a subsidiarity, avšak ohledně něho se vyvinula jiná soudní praxe. Podle judikátu R 2/68: „Pro splnění podmínky pro vymáhání dluhu na ručiteli nebrání nic tomu, aby se věřitel domáhal splacení dluhu jak proti hlavnímu dlužníkovi, tak i proti ručiteli, když ručením převzal závazek, že pohledávku uspokojí, neuspokojí-li ji dlužník".

Logika odlišného přístupu by byla zřejmá v případech kdy obligační dlužník splývá se zástavním dlužníkem a navíc s přihlédnutím k rozdílnému obsahu povinnosti ručitele a zástavního dlužníka. Ručiteli vzniká naplněním suspensivní podmínky (§ 546 OZ ...ručitel bere na sebe vůči věřiteli povinnost, že pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník.) povinnost k pekuniárnímu plnění, zatímco **zástavnímu** dlužníkovi, řádným nesplněním hlavního závazku **obligačním** dlužníkem, vzniká povinnost strpět prodej zástavy. Navíc tato povinnost je jen implicitně vyvozena z § 151a odst. 1, § 151f odst. 1 OZ a odpovídá ji implicitně dovozené oprávnění věřitele pouze **požádat soud** o provedení prodeje zástavy, protože věřitel sám není **ex lege** zmocněn k prodeji zástavy z volné ruky tak jako zástavní věřitel v režimu obchodního zákoníku podle § 299 odst. 2. Jak bylo uvedeno výše, soudní praxe se přiklonila jednoznačně k závěru, že věřitel může požádat soud o prodej zástavy až v řízení exekučním a zvolit tak prodej zastavené věci jako jeden ze způsobů vymožení pohledávky na peněžité plnění. Aplikace exekučního řízení na realizaci uhrazovací funkce zástavního práva, zvláště v případě kdy je obligační dlužník odlišný od zástavního, má za následek **pokřivení** věcně právního charakteru tohoto zajišťovacího institutu.

Exekuční řízení by se hodilo jen k **přiměřenému** použití pro zpeněžení zástavy a rozvrhu výtěžku právě proto, že jsou exekvovatelné výlučně věci, ke kterým má vlastnické právo osoba označená v exekučním titulu jako povinný, tj. obligační dlužník, který odpovídá za nesplnění závazku celým svým majetkem. V případě, kdy tento převede vlastnické právo k zastavené věci na jinou osobu, je zástava exekučně nepostižitelná, ledaže by měl věřitel i vůči novému nabyvateli peněžitou pohledávku. Ze zásady přiměřenosti vyplývá, že navržený způsob exekuce musí být

vhodný co do poměru výše pohledávky oprávněného a ceny předmětu, ze kterého má být uspokojen. Proto nelze mít vůči nabyvateli zástavy jakoukoli peněžitou pohledávku, ale pohledávku přiměřenou hodnotě věci na které lpí zástavní právo. Ve svých důsledcích pak nejde již o uhrazení původně zajištěné pohledávky, ale o uhrazení přiměřeně vysoké peněžité pohledávky opatřené exekučním titulem, kterou má věřitel vůči nabyvateli zástavy.

Exekuční řízení modifikuje svými účinky právní pozici smluvních stran a vede svým účelem k zániku závazku nedobrovolným splněním. Nařízením výkonu rozhodnutí přistupuje vedle dobrovolně převzaté povinnost něco dát či konat, povinnost něco nedobrovolně strpět nebo se zdržet. Ve věcně právní dimenzi se exekuce projevuje inhibitorními účinky tak, že povinnému soud zakáže nakládat s věcmi nebo je zatěžovat. Exekuce je prostředkem dosažení majetkové reciprocity ve vztazích trpících disfunkčností z důvodů na straně dlužnické. Snižuje za trvání obligačního vztahu riziko věřitele, že nedosáhne majetkového ekvivalentu od protistrany. V situaci kdy vedle sebe existují dva závazkové vztahy, byť by jeden z nich byl ve vazbě k druhému akcesorický a subsidiární, nebrání nic tomu, aby ohledně každého z nich, v případě jejich nesplnění, byla nařízena exekuce. Přičemž splněním jednoho závazku zaniká závazek druhý. Funkci zástavního práva ve vztahu k exekuci lze dovodit z § 337 odst. 1 v kombinaci s § 371 odst. 1 OSŘ. Tyto dvě ustanovení určují **pořadí uspokojení** v rozvrhovém řízení pohledávek zajištěných zástavním právem. Přičemž § 337 odst. 1 upravuje pořadí uspokojení speciálně při rozvrhu z prodeje nemovitostí. V intencích tohoto ustanovení jsou pohledávky z hlediska pořadí uspokojení rozděleny do sedmi tříd. Pohledávky následující třídy jsou uspokojeny až po úplném uspokojení třídy předchozí, což je výrazem **preference** určitých pohledávek před jinými. V rámci třídy jsou pohledávky uspokojovány **proporcionálně**, jestliže výtěžek nepostačuje zcela k uspokojení. Vyjímku představují pohledávky čtvrté třídy, které jsou uspokojeny podle svého **pořadí.** První třídu představují pohledávky vzniklé v souvislosti s exekucí. Druhou a třetí tvoří účelově vymezené pohledávky se společným jmenovatelem, kterým je **zajištění zástavním právem**. A to jednak na základě zástavní **smlouvy** u hypotéčních úvěrů (druhá třída), nebo ze **zákona** pro daně a poplatky, které mají podle zvláštních předpisů přednostní zákonné zástavní právo. Třetí třída je však nenaplněna, protože žádný zákon nerozlišuje přednostní zákonné zástavní právo a jiné zákonné zástavní právo.[1,2]

Tyto dvě třídy účelově vymezených pohledávek mají přednost před čtvrtou

[1] viz. **Bureš, J. – Drápal, L. – Mazanec, M.:** Občanský soudní řád (komentář), C.H. Beck 1996, s. 955, 956

[2] viz. **Schelleová, I.:** Český civilní proces, Linde Praha a.s., 1997, s. 511, 573, 574

třídou, kde jsou zařazeny pohledávky osoby oprávněné z exekučního titulu vedle pohledávky zástavního věřitele (a některé další pohledávky), přičemž tyto se uspokojují podle svého pořadí. Konstrukce kritéria priority je vázána u nezajištěné pohledávky na okamžik **dojití** návrhu na nařízení exekuce, pro zástavním právem zajištěné pohledávky dnem **vzniku** zástavního práva. Z doslovné dikce zákona vyplývá **diferenciace** mezi pohledávkami opatřenými exekučním titulem a pohledávkami bez tohoto titulu, ale zajištěnými zástavním právem.

Pro rozvrhové řízení u mobilární exekuce se nabízí použití § 371 odst. 1 OSŘ, ze kterého vyplývá: a/ pohledávky zajištěné zástavním právem se uspokojují při výkonu rozhodnutí podle získaného pořadí (z hlediska svého vzniku) před ostatními pohledávkami, b/ i když **nebyly přiznány** rozhodnutím nebo smírem, jež mohou být podkladem rozhodnutí podle tohoto zákona.

Jedinečná funkce zástavního práva v rámci exekučního řízení spočívá právě v tom, že posiluje právní pozici zástavního věřitele v procesní rovině i před vymáhajícím věřitelem (oprávněným z exekučního titulu). Pro uhrazení zástavním právem zajištěných pohledávek v rozvrhovém řízení: a/ není obligatorním předpokladem exekuční titul a současně b/ je jim dána výhoda z hlediska pořadí uspokojení. Buď tím, že takto zajištěná pohledávka se řadí mezi **přednostní** nebo z hlediska konstrukce kriteria priority (viz. čtvrtá třída – rozvrh z výtěžku prodeje nemovitostí.) se časově **posouvá** pořadí uspokojení zástavním právem zajištěných pohledávek **před** exekučním titulem opatřených pohledávek. Především v tom lze spatřovat funkci zástavního práva ve vazbě na exekuci. Důsledná aplikace exekučního řízení na realizaci uhrazovací funkce zástavního práva vede k popření jeho věcněprávních účinků v případech, kdy je obligační dlužník odlišný od zástavního. Příčina je zakotvena v hmotněprávní úpravě.

Starší úpravy obsažené např. v obecném zákoníku občanském z r. 1811 nebo úprava za účinnosti hospodářského zákoníku daleko lépe reflektovaly zejména **subsidiární a věcněprávní** charakter zástavního práva. Obecný zákoník občanský umožňoval zástavnímu věřiteli v intencích § 466 OZO, tj. v těch případech, kdy je osobní dlužník odlišný od vlastníka zástavy, podat na prvého z nich **osobní** žalobu a na druhého žalobu **zástavní** a to na oba zároveň nebo v jakémkoli pořadí. § 466 in fine: „**může** věřitel nejprve své osobní právo proti dlužníkovi uplatňovati a pohledávati pak své plné uspokojení ze zastavené věci". Protože dikce zní může a nikoli musí, má pořadí § 466 OZO jen podpůrný charakter a proto je dáno zástavnímu věřiteli právo volby, v jakém pořadí podá proti dlužníkům (osobnímu nebo zástavnímu), či na oba současně žalobu. Jak to vyplývá i z nařízení ministerstva spravedlnosti z 10. září 1860, č. 212 ř.z., jímž se vysvětluje § 461 a § 466 OZO. Přičemž pohledávat své plné uspokojení může zástavní věřitel tak, že v intencích

§ 461 OZO je oprávněn **přímo žádat soud o dražbu** zástavy, byť by tato byla ve vlastnictví odlišné osoby než osobního dlužníka.[3]

Obdobně pak byla postavena konstrukce za účinnosti hospodářského zákoníku v mezích § 174 ve spojení s § 372 OSŘ..

Současná právní úprava takový postup neumožňuje právě proto, že práva a povinnosti zástavního věřitele a zástavního dlužníka **po splatnosti** zajištěné pohledávky jsou jen implicitně dovozována z § 151f OZ, tj. zástavce je povinen strpět prodej a uspokojení z výtěžku zástavy a věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení tak, že vybaven exkučním titulem navrhne prodej zástavy jako jeden z možných způsobů exekuce na výběr daných věřiteli za peněžitým plněním. Zato § 372 OSŘ vyžaduje zřejmě explicitně vyjádřené oprávnění požádat soud o prodej zástavy.

II.

Nabízím k uvážení zda na případy, kdy zastavenou věc nabude smluvně třetí osoba, by nebylo možné aplikovat **přiměřený** postup jako v případě ručení, tak jak je formulován v judikátu R 2/68 výkladem vycházejícím z dikce zákona, tedy při akcentaci zásad zástavního práva se snaží překlenout překážky jeho realizace v případech, kdy není totožný obligační a zástavní dlužník.

Z § 151d odst. 2 OZ lze dovodit, že převodem vlastnického práva k zastavené věci dojde nejen ke **změně v osobě** vlastníka, ale také ke **změně obsahu** povinnosti zástavního dlužníka. Povinnost každého dalšího nabyvatele zástavy je explicitně vyjádřena v § 151d odst. 2 tak, že **odpovídá do výše ceny nabyté věci.** Sloveso odpovídá lze vnímat za prvé: buď v rovině odpovědnosti za **splnění akcesorické** pohledávky nebo za druhé: v rovině odpovědnosti za **splnění hlavního** závazku. Přičemž pojem odpovídá je významově širší než implicitně dovozená povinnost strpět prodej a proto může v sobě pojmout jak povinnost konat, tak něco strpět. Navíc odpovědnost nabyvatele zástavy je odpovědností limitovanou cenou nabyté věci a zároveň výši pohledávky zástavního věřitele.

V případě, kdy spojíme sloveso odpovídá s odpovědností za splnění akcesorické pohledávky, mohli bychom interpretovat § 151d odst. 2 ve spojení s § 151g OZ (zástavní právo zaniká, složí-li zástavce zástavnímu věřiteli cenu zastavené věci) takto:

1. Buď se **prvním převodem** vlastnického práva k zástavě z obligačního dlužníka na jejího nabyvatele transformuje zástavní právo na **zákonné ručení**, které účinkuje vůči každému dalšímu nabyvateli vlastnického práva k předmětu původní zástavy. Pak by vztahy mezi obligačním dlužníkem a nabyvatelem byly řešeny na bázi **subrogačního regresu.**[4]
2. Nebo převodem vlastnického práva nezaniká věcněprávní povaha zástavního práva. Ale zástavní právo působí vůči každému dalšímu nabyvateli tak, že odpovídá do výše ceny nabyté věci, přičemž semioticky široké sloveso **odpovídá** v sobě zahrnuje i povinnost něco dát či konat, a proto zástavní věřitel je oprávněn domáhat se petitem žaloby v nalézacím řízení, aby nabyvatel zástavy **složil cenu** nabyté věci, ze které se věřitel uspokojí do výše své pohledávky. Dobrovolným nesplněním této povinnosti k peněžitému plnění ani v pariční lhůtě, by založil zástavní dlužník oprávnění zástavního věřitele domáhat se nedobrovolného splnění prodejem zastavené věci.

[3] viz.. **Rouček, Fr. – Sedláček, J.:** Komentář k čs. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze 1935, s. 774, 776

Druhý pohled výkladu § 151d odst. 2 vychází z tvrzení, že formulace odpovídá takto do výše ceny nabyté věci, je odpovědností za splnění hlavního závazku, nikoliv jen akcesorického. Výklad se opírá o zásadu, že právní úkony zavazují své adresáty a neměly by měnit právní postavení třetích osob, natož je zhoršit. Výraz této zásady lze nalézt např. v § 531 OZ a § 532 OZ, kdy: a/ na souhlas věřitele je vázána změna v osobě dlužníka a b/ na souhlas akcesorického dlužníka je vázána existence zajišťovacího vztahu. Výše zmíněná zásada právní jistoty by se měla promítnout i na případy, kdy akcesorický dlužník postupuje svoji pozici. Z hlediska věcněprávního charakteru zástavního práva není třeba vázat převod zástavy a tím i změnu v osobě zástavního dlužníka na souhlas zástavního věřitele. Avšak z hlediska realizace uhrazovací funkce zástavního práva v režimu občanského zákoníku a v návaznosti na něj v režimu občanského soudního řádu, tj. výlučně v rámci exekučního řízení, by se důsledek změny osoby zástavce měl odrazit i do právní sféry hlavního dlužníka, aby se zástavní věřitel domohl uspokojení. Jestliže přijmeme názor, že nabyvatel zástavy odpovídá i za hlavní závazek, pak by se postavení zástavního věřitele převodem vlastnického práva k zastavené věci mělo **zlepšit.** Protože nabyvatel v okamžiku, kdy nastanou věcně právní účinky převodu v jeho osobě, by současně ex lege **přistoupil** k hlavnímu závazku.[5] Kumulativní intercesí je tak posílena věřitelská pozice z hlavní obligace a navíc současná existence peněžité pohledávky i proti nabyvateli zastavené věci má za následek možnost vymožení splnění prodejem zástavy v exekučním řízení.

Pokud je tato interpretace nepřípustná z důvodu, že si přimýšlí něco co v zákoně není, pak de lege ferenda navrhuji tuto změnu zákona:

[4] srov. **Bureš, J. – Drápal, L.:** Zástavní právo a soudní praze, C.H. Beck 1996, s. 17

[5] **Bičovský, J. – Holub, M.:** Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha a.s., 1996, s. 204–205

§ 151d odst. 2: Převezme-li někdo smluvně věc, na které vázne zástavní právo, působí zástavní právo vůči nabyvateli, jestliže v době nabytí vlastnického práva o zástavním právu věděl nebo musel vědět. Nabyvatel odpovídá za nesplnění zajištěné pohledávky společně a nerozdílně s dlužníkem zajištěné pohledávky.

Tato formulace nabízí trojí upevnění věřitelské pozice:

1. Jednak v posunutí prvku vědomosti o existenci zástavního práva až k momentu, kdy nastanou věcněprávní účinky převodu. I výše navržená úprava relativizuje absolutní charakter tohoto věcného práva k věci cizí stejně jako úprava současná tím, že jeho existenci váže na vědomost nabyvatele o něm. Z toho důvodu právo zástavního věřitele nemůže být nikdy právní vadou převáděné věci, resp. nabyvatel se nemůže dovolávat nároků z odpovědností za vady. Je však nepřiměřené vázat existenci tohoto věcného práva k okamžiku vzniku smlouvy, která je předpokladem, aby nastaly obligační a následně věcněprávní účinky převodu.
2. Věřitelská pozice se posílila solidární kumulativní intercesí, současně věřitel má peněžitou pohledávku i vůči nabyvateli zástavy a tak je odstraněna disonance mezi hmotněprávní rovinou a procesní.
3. Je vyřešen vztah mezi obligačním a zástavním dlužníkem na bázi regresu tehdy, kdy je závazek splněn nabyvatelem a to tak, že buď splnil peněžitý dluh nebo strpěl uspokojení věřitele z výtěžku prodeje zástavy do výše své pohledávky.

Jinou variantou, která by snad mohla přinést řešení je institut **předběžného opatření** podle § 74 a násl. OSŘ: „Před zahájením řízení může předseda senátu nařídit předběžné opatření, je-li třeba, aby zatímně byly upraveny poměry účastníků nebo je li obava, že by výkon rozhodnutí byl ohrožen." Nabízí se, aby na základě smlouvy o zřízení zástavního práva, podal oprávněný návrh na předběžné opatření s petitem formulovaným obecně takto:

„zástavní dlužník je povinen zdržet se nakládání s předmětem zástavy od okamžiku vzniku zástavního práva zajišťujícího účinnou pohledávku věřitele, do splnění povinnosti vyplývající ze zajištěného závazku."

Přičemž by bylo vhodné, aby došlo k časovému sladění mezi vznikem zástavního práva a okamžikem vykonatelnosti předběžného opatření.

Tyto úvahy si kladly za cíl, při respektování zásad na kterých je zástavní právo postaveno, vyjít ze slepé uličky, kam vede zástavního věřitele současnými právními autoritami přijatý důsledný výklad § 151d, § 151f OZ a § 258 OSŘ, spočívající v tvrzení, že se zástavní věřitel nedomůže uspokojení, jestliže je zástava převedena

na další osobu a nemá-li proti ní exekuční titul na peněžitou pohledávku. Tato interpretace trpí vadou v tom, že popírá věcněprávní charakter zástavního práva a navíc zásadu ochrany práv třetích osob založené na premise, že právní úkony zavazují jen své adresáty a proto by neměly měnit postavení třetích osob, zvláště pak je zhoršit.

SUMMARY

In the article the author formulates alternative interpretation solutions to art. 151d, par. 2 of the Civil Code. By means of these she/he attempts to overcome obstacles to realizing the settlement function of lien in the mode of Civil Code in cases when the distrainee is different from the obliged debtor because of consequent transfer of the pledged object. The subject–matter of the article may be characterized as searching for the content of responsibility as an unfavourable consequence of failure in fulfillment the duties of the obliged debtor which will be projected into the sphere of pledged object acquirer's property. In the article two situation are distinguished. In the first model situation the acquirer is considered to bear responsibility for fulfillment of the accessory obligation „only". Within this situation problems of whether the first transfer of pledge leads either to transformation of lien to legal liability, or to changes in the content pledger's responsibility, are considered. In the second model situation the acquirer of pledge takes over the main obligation ex lege in the moment real legal effects of the transfer become effective. This situation strengthens legal position of creditor by cumulative intercession.